

Wiesława Borczyk
Prezes Zarządu Sądeckiego UTW

Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce – różnorodność rozwiązań prawno-organizacyjnych

Uniwersytety trzeciego wieku, które istnieją w Polsce od lat 70. ubiegłego wieku, skupiały się wyłącznie w dużych ośrodkach akademickich, korzystając z bazy wyższych uczelni działających na danym terenie.

W ciągu ostatnich lat liczba *uniwersytetów trzeciego wieku* wyraźnie wzrosła i jak wynika z informacji opracowanej przez Fundację dla Uniwersytetu Jagiellońskiego w ramach programu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w 2007 roku jest ich już ponad 110 i zrzeszają około 40 000 słuchaczy.

Jednocześnie należy zauważyć, że UTW działają w różnych formach organizacyjno-prawnych, wśród których najliczniejszą grupę stanowią stowarzyszenia.

Pewna grupa UTW jest zorganizowana w ramach samorządowych jednostek organizacyjnych, jak np. w centrach kultury, bibliotekach.

Prawne i organizacyjne zasady funkcjonowania UTW, jak widać, są dość zróżnicowane i nie podlegają jednolitym unormowaniom.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym dotychczas nie definiuje zakresu działania uczelni, z którego wynikałoby jednoznacznie uprawnienie do prowadzenia kształcenia nieformalnego osób starszych. Brak takiej podstawy prawnej jest dla wielu uczelni poważnym problemem, biorąc pod uwagę fakt, iż coraz większa liczba osób starszych jest zainteresowana kształceniem w ramach UTW.

Wydaje się ze wszech miar celowe dokonanie zmiany ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym w celu stworzenia jednoznacznej podstawy prawnej, zezwalającej uczelniom wyższym na kształcenie nieformalne osób starszych. W obecnym stanie prawnym uczelnie wyższe mogą się spotykać z zarzutem naruszenia prawa, przeznaczając środki finansowe na działalność związaną z kształceniem osób starszych w ramach UTW.

Warto jednak zauważyć, że wprowadzenie zapisów dotyczących UTW w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym może wywołać niepożądany skutek, polegający np. na wycofaniu się niektórych podmiotów, dotychczas zaangażowanych w tworzeniu i wspomaganiu działalności UTW. Mogłyby one przyjąć, że ta forma kształcenia jest związana wyłącznie z uczelnią wyższą.

Należy pamiętać, że po roku 1989 także szkolnictwo wyższe uległo istotnym przemianom. W szybkim tempie powstawać zaczęły niepaństwowe szkoły wyższe, które rozszerzając swoją ofertę kształceniową również skupiają wokół siebie środowisko osób starszych.

UTW działające jako stowarzyszenia, fundacje i lokalne samorządowe jednostki organizacyjne, a więc posiadające status organizacji pozarządowych, zwracają się do uczelni wyższych o objęcie ich patronatem naukowym. Na ogół nie funkcjonują one w ramach uczelni wyższych, ale w porozumieniu z tymi uczelniami.

Wprawdzie nie sformułowano dotychczas w sposób formalny warunków, jakie winien spełniać UTW działający jako organizacja pozarządowa, niemniej jednak należy odnotować podejmowane przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności oraz Fundację Uniwersytetu Jagiellońskiego wysiłki, w wyniku których ustalono standardy, jakie powinien spełniać UTW uczestniczący w programie.

Jako niezbędne kryteria dla ubiegania się przez UTW o udział w konkursie grantowym określono:

- powołanie zarządu UTW, w skład którego powinni wejść pracownicy naukowcy, a także powołanie samorządu słuchaczy oraz rady programowej, którą mają tworzyć ludzie ze statusem naukowym;
- określenie przez UTW ich własnej polityki w zakresie naboru słuchaczy;
- opracowanie programu działania UTW na co najmniej jeden semestr akademicki, opracowanie planu zajęć, tematyki zajęć, pozyskanie wykładowców biorących udział w zajęciach;

- określenie struktury działania UTW, działania w grupach, zajęcia w formie wykładów i konwersatoriów, zajęcia typu studyjnego i opracowanie statutu lub regulaminu;
- podpisanie umowy współpracy z instytucją naukową, określającej patronat naukowy, współpracę i nadzór tej instytucji naukowej.

Nad wypracowaniem standardów w działalności UTW dyskutowano także w czasie corocznych konferencji programowych UTW – w Krakowie, Bydgoszczy oraz Słupsku – z udziałem wielu wybitnych naukowców zaangażowanych w kształceniu osób starszych. Podkreślano konieczność oferty edukacyjnej dla osób starszych o pewnym poziomie, udział wykładowców gwarantujących odpowiedni akademicki poziom zajęć, ale także aktywne uczestnictwo słuchaczy w seminariach, lektoratach, przygotowanie własnych prac itp. Zdecydowana większość UTW dostosowała swoją strukturę organizacyjną oraz program edukacyjny do wymogów określonych w wymienionych wyżej standardach.

Należy zauważyć, że UTW działające jako organizacje pozarządowe w wielu wypadkach otrzymują wyraźne wsparcie samorządów lokalnych i regionalnych (baza lokalowa, wyposażenie biurowe, pomoc organizacyjna itp.) Formy wsparcia przewidziane są w ustawie o pożytku publicznym i wolontariacie a samorządy lokalne mają obowiązek opracowania i ogłaszania programu współpracy z organizacjami pozarządowymi. Ta forma współpracy z jednostkami samorządu lokalnego w zakresie realizacji zadań publicznych nie jest jeszcze w pełni wykorzystana przez UTW.

Nie bez znaczenia jest także prawna możliwość wspierania UTW jako stowarzyszenia, do którego w charakterze członka wspierającego może przystąpić samorząd lokalny (uchwała rady gminy–powiatu) albo inny podmiot, który zechce wspierać taką działalność.

W tym miejscu należy przytoczyć przykład angażowania się środowiska samorządów powiatowych skupionych w Związku Powiatów Polskich w rozwój UTW na terenie powiatów. W ramach ogólnopolskiego konkursu Inicjatyw Powiatowych w 2005 roku wyróżniono inicjatywę obywatelską mieszkańców wspieraną przez samorząd powiatowy w Nowym Sączu i samorząd miejski w Nowym Sączu – Stowarzyszenie Sądecki Uniwersytet Trzeciego Wieku – Projekt „ Jak zorganizować u nas UTW”. Z doświadczeń tego projektu korzystają powstające w ostatnich latach UTW na terenie Małopolski.

Warunkiem realizacji idei budowania społeczeństwa opartego na wiedzy jest nadanie odpowiedniej rangi koncepcji uczenia się przez całe życie.

Ustawa o systemie oświaty definiuje kształcenie ustawiczne jako kształcenie w szkołach dla dorosłych a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny. Głównym celem Strategii Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010 jest wyznaczanie kierunków rozwoju kształcenia ustawicznego w kontekście idei uczenia się przez całe życie i budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.

Urzeczywistnienie w realiach polskich europejskiego wymiaru uczenia się przez całe życie, w których istotną rolę odgrywają *uniwersytety trzeciego wieku* – będzie wymagało współpracy wielu partnerów – administracji rządowej i samorządowej, instytucji naukowych i oświatowych oraz organizacji pozarządowych.

Reasumując, można stwierdzić, że różnorodność organizacyjno-prawnych form działania UTW jest swoistym bogactwem na mapie edukacyjnej naszego kraju.

Działalność UTW oparta na czytelnym podstawach prawnych, we współpracy ze środowiskiem akademickim, samorządem lokalnym i innymi partnerami społecznymi oraz prywatnymi, czynnie angażująca osoby starsze (nie tylko emerytów, ale także starsze osoby bezrobotne, niemające większych szans na rynku pracy,) spełnia bardzo ważną rolę w życiu osób starszych. Nie bez znaczenia jest również wpływ tej działalności na procesy społeczno-ekonomiczne, w których uczestniczą osoby starsze.